УДК 338.45:674(477)
DOI: <https://doi.org/10.32847/business-navigator.62-14>

П'янкova O.B.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного менеджменту
Київський національний торговельно-економічний університет

П'янков B.C.

магістр
Львівський національний університет імені Івана Франка

Piankova Oksana

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of International Management
Kyiv National University of Trade and Economics

Piankov Vladyslav

Master
Ivan Franko National University of Lviv

УПРАВЛІННЯ ЕКСПОРТНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ТА ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

П'янкova O.B., П'янков B.C. Управління експортною діяльністю підприємств аграрного сектору та харчової промисловості. У статті розглянуто сутність понять «експорт», «управління експортною діяльністю підприємства», досліджено стан діяльності підприємств-експортерів аграрної сировини та готових продуктів харчування як одного з пріоритетних напрямів розвитку співпраці країни зі світом, проаналізовано географічну та товарну структури експорту вітчизняних виробників, досліджено динаміку товарного та аграрного експорту, виділено частку пріоритетних товарів експорту, що найбільше задовольняють потреби іноземного споживача. Визначено країни-лідери за обсягами експорту аграрної сировини та готових продуктів харчування. Акцентовано увагу на проблематиці прийняття рішень щодо перспективних ринків розвитку експорту в контексті реалізації Експортної Стратегії України. Аргументовано необхідність підтримки аграрного експорту, а особливо пропозиції на зовнішні ринки продуктів переробки з високою доданою вартістю.

Ключові слова: експорт, експортер, експортоорієнтоване підприємство, управління експортом, експортний менеджмент, аграрний експорт.

Пьянкова О.В., Пьянков В.С. Управление экспортной деятельностью предприятий аграрного сектора и пищевой промышленности. В статье рассмотрена сущность понятий «экспорт», «управление экспортной деятельностью предприятия», проведено исследование деятельности предприятий-экспортеров аграрного сырья и готовых продуктов питания как одного из приоритетных направлений развития сотрудничества страны с миром, проведен анализ географической и товарной структуры экспорта отечественных производителей, определена доля приоритетных товаров экспорта, которые удовлетворяют потребности иностранного потребителя. Выделены страны-лидеры экспорта аграрного сырья и готовых продуктов питания. Акцентируется внимание на проблематике принятия решений относительно перспективных рынков экспорта в контексте реализации Экспортной стратегии Украины. Аргументирована необходимость поддержки аграрного экспорта, в том числе поставок на внешние рынки товаров с высокой добавленной стоимостью.

Ключевые слова: экспорт, экспортер, экспортоориентированное предприятие, экспортный менеджмент, управление экспортом, аграрный экспорт.

Piankova Oksana, Piankov Vladislav. Enterprises export management of the agricultural sector and food industry. The article highlights the essence of the “export”, “management of export activities of the enterprise.” The authors consider a set of export company preparing measures, checking the export readiness of the company and the product conformity. The article presents the mechanism of searching and selection of the market, assessment of the country of a potential partner in the context of the peculiarities of customs (tariff), non-tariff regulation and export activity. The authors focus on the need to have knowledge about the costs, risks and responsibilities of the exporter, the content of the contract, the features of pricing, documentation, risk management and the exporter performance. The authors of the publication study the dynamics of world and Ukrainian commodity and agricultural exports in 2012-2019, the results of enterprises exporting agricultural raw materials, ready-made food and beverages as one of the world cooperation areas priority. The authors analyze the commodity structure of domestic producers export of the agricultural sector and food industry, determine the dynamics of commodity and agricultural exports in 2018–2019, which meet the needs of foreign consumers in the best way. The authors highlight the share of priority export goods, namely the growth of the share in the basket of agricultural exports of cereals, seeds and fruits of oilseeds. The authors note the growth of agricultural exports by 19% in 2019. The trend of increasing the number of domestic exporting companies is revealed by the authors of the publication. The authors consider the quantitative representation according to product groups 1-24 according to UCGFEA. In the article, the authors note that the largest number of enterprises export: cereals; oil seed; dairy products, eggs and honey; natural, mineral waters; food industry residues and wastes. The authors determine that the perspective market choice is one of the most important stages of the export activities managing of the agricultural sector. The article identifies the countries – leaders in terms of exports of agricultural raw materials and finished food. The authors emphasize that the largest agri-food importers are countries in Asia, the European Union and Africa. The authors focus on the decision-making issues on perspective export development markets in the context of the implementation of the Export Strategy of Ukraine. The article argues the need to support agricultural exports, expand the geography of exports, deepen the supplies commodity structure, reorientation from agricultural raw materials to processed products with high added value in foreign markets supply. The authors focus on the domestic exporter’s achievements, namely the ability to export to Japan, Saudi Arabia etc.

Key words: export, exporter, export-oriented enterprise, export management, export governance, agricultural export.

Постановка проблеми. Харчова промисловість є одним із пріоритетних секторів розвитку експорту в контексті втілення в життя Експортної стратегії України [1]. Реалії сьогодення актуалізують роль вітчизняного експортера. Особлива увага до підприємства експортера визначається впливом результатів його діяльності на зовнішньоторговельне сальдо країни, обсяги валютних надходжень, ролі у створенні підґрунтя для економічної безпеки країни, її зовнішньоторговельної та валютної складових частин, формування та посилення національного бренду країни-виробника якісної продукції, що користується попитом у світі. У контексті подолання наслідків пандемії COVID-19 «Україна підтримала Спільну заяву членів СОТ щодо Всесвітньої продовольчої програми», а отже, взяла на себе зобов'язання «не обмежувати й не забороняти експорт продуктів харчування для гуманітарних цілей Всесвітньої продовольчої програми ООН» [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика управління експортом як складником зовнішньоекономічної діяльності підприємства досліджена у наукових працях А.А. Мазаракі [3], Т.М. Мельник [3], В.М. Марченко [4]. Питання управління розвитком аграрних підприємств стало пріоритетним в роботах Ю.О. Лупенка [5], М.І. Пугачова [5], О.В. Шубравської [6].

Окресленій проблематиці присвячені численні роботи практиків, зокрема розроблено практичні довідники, посібники, методичні рекомендації для експортерів-початківців. Частину публікацій підготовлено за географічною ознакою, тобто присвячено питанню організації експорту до Канади, Ізраїлю, США, країн-учасниць Європейського Союзу, іншу частину орієнтовано на галузеву або товарну специфіку бізнесу, зокрема управління експортом молочної продукції, м'яса та м'ясних продуктів, меду, горіхів, зернових, фруктів та ягід.

Формулювання завдання дослідження. Мета роботи полягає у дослідженні стану експорту вітчизняних підприємств аграрного сектору та харчової промисловості, виявленні перспектив його розвитку, можливостей географічної та товарної диверсифікації експорту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підґрунтям дослідження експортного менеджменту є численні експортоорієнтовані підприємства, керівники яких мають прийняти рішення щодо визначення перспектив реалізації експортного потенціалу, вибору пріоритетного ринку збуту.

Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» визначає експорт як «продаж товарів українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності іноземним суб'єктам господарської діяльності (у тому числі з оплатою в негрошовій формі) з вивезенням або без вивезення цих товарів через митний кордон України, включаючи реекспорт товарів» [7].

Управління експортом включає в себе всі складники підготовки експортоорієнтованого підприємства, перевірки відповідності товару, пошуку та вибору ринку, оцінки країни потенційного партнера з огляду на особливості митно-тарифного та нетарифного регулювання, а також безпосереднього проведення експортної операції, володіння знаннями щодо витрат, ризиків та відповідальності експортера, змісту контракту, особливостей ціноутворення, документарного забезпечення, управління ризиками та результативністю експортера.

Передумовою прийняття рішення щодо доцільності початку експортної діяльності є визначення стану та тенденцій розвитку експортної діяльності, дослідження динаміки експорту України за 2012–2019 роки (табл. 1).

Аналіз динаміки світового та українського товарного експорту демонструє (табл. 1): поступове відновлення після суттєвого зменшення експорту у 2015–2016 роках; зростання обсягів експорту продукції

АПК у вартісному вимірі, суттєве збільшення частки експорту продукції АПК та продуктів харчування у структурі товарного експорту з 26% у 2012 році до 44% у 2019 році. За попередніми розрахунками спеціалістів Інституту аграрної економіки, експорт підприємств-виробників продовольства (сировини та готової продукції) за збереження наявної тенденції зростання перевищить 45% від товарного експорту країни.

Дослідження товарної структури аграрного експорту в динаміці (табл. 2) дозволяє констатувати покращення показників експорту 2019 року порівняно з попереднім періодом у вартісному вимірі. Найбільші темпи зростання демонструють підприємства-експортери продуктів рослинного походження. Результати аналізу питомої ваги товарів (за розділами УКТЗЕД) у загальному експорті акцентують увагу на продуктах рослинного походження (розділ II), частка яких сягає 25,8%, жирах та олії тваринного або рослинного походження (розділ II) з показником 9,5%. Однак доречно констатувати, що питома вага готових харчових продуктів становить лише 6,4% від загального товарного експорту.

Серед лідерів аграрного експорту у 2019 році (рис. 1): зернові (група 10) – 9633,3 млн. дол. США; жири та олії тваринного або рослинного походження (група 15) – 4732,2 млн дол. США; насіння і плоди олійних рослин (група 12) – 2563,2 млн дол. США; залишки і відходи харчової промисловості (група 23) – 1486,2 млн дол. США; м'ясо та істивні субпродукти (група 02) – 711,9 млн дол. США.

У 2019 році порівняно з 2018 роком відбулося зростання питомої ваги зернових у кошику аграрного експорту з 38,9% до 43,5%, насіння і плодів олійних рослин – з 10,5% до 11,6%, однак частка експорту жирів та олії зменшилася з 24,2% до 21,4%.

Більш докладну інформацію щодо обсягів експорту продукції АПК та харчової промисловості, динаміки, структури наведено у табл. 3.

Таблиця 1

Динаміка світового й українського товарного та аграрного експорту, млрд дол. США

Період	світовий товарний експорт	товарний експорт з України	український експорт продукції АПК	частка українського експорту продукції АПК, %
2012	18517	68,8	17,9	26
2013	18966	63,3	17,0	27
2014	19007	53,9	16,7	31
2015	16555	38,1	14,6	39
2016	16043	36,4	15,3	42
2017	17737	43,3	17,8	41
2018	19468	47,4	21,5	40
2019	18888	50,1	22,9	44

Джерело: складено авторами за даними [8; 9]

Таблиця 2

Динаміка товарної структури аграрного експорту, 2018–2019 роки

УКТЗЕД, розділ	Період		у % до 2018	частка у загальному експорті товарів
	2018	2019		
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	1210,6	1277,0	105,5	2,6
II. Продукти рослинного походження	9886,1	12914,5	130,6	25,8
III. Жири та олії тваринного або рослинного походження	4496,5	4732,2	105,2	9,5
IV. Готові харчові продукти	3018,6	3220,4	106,7	6,4

Джерело: складено авторами за даними [9]

Значне зростання експорту є притаманним для груп товарів: рослинні матеріали для виготовлення (155,0%); живі дерева та інші рослини (145,8%); живі тварини (136,6%); риби і ракоподібні (134,6%); зернові культури (133,0%), насіння і плоди олійних рослин (131,2%), залишки і відходи харчової промисловості (121,3%); їстівні плоди та горіхи (113,8%) тощо. Скорочення обсягів експорту у 2019 році притаманне

для груп товарів: цукор і кондитерські вироби з цукру (69,3%); овочі (78,3%) молоко та молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед (94,4%); алкогольні і безалкогольні напої та оцет (91,7%) тощо. Експорт продукції АПК та харчової промисловості загалом зріс за 2019 рік на 19%.

Щороку кількість підприємств-експортерів невинно зростає. Відповідна тенденція є характерною і для аграр-

Рис. 1. Товари-лідери аграрного експорту, 2018–2019 роки

Джерело: складено авторами за даними [9]

Таблиця 3

Структура експорту АПК та харчової промисловості, тис. дол. США

найменування товару	рік		відхилення	
	2018	2019	абсолютне	відносне
			2019/ 2018	2019/2018
Товарний експорт	47334987,0	50054605,8	+2719618,8	105,7
продукція АПК та харчової промисловості	18611810,5	22114180,2	+3532369,6	119
зернові культури	7240558,1	9633333,9	+2392775,9	133,0
жири та олії тваринного або рослинного походження	4496511,0	4732237,5	+235726,5	105,2
залишки і відходи харчової промисловості	1224764,2	1486234,6	+261470,3	121,3
насіння і плоди олійних рослин	1954149,8	2563242,3	+609092,6	131,2
м'ясо та їстівні субпродукти	645982,3	711895,1	+65912,8	110,2
тютюн і промислові замінники тютюну	398709,1	437606,2	+38897,2	109,8
молоко та молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед	480947,4	453877,2	-27070,2	94,4
готові продукти із зерна	268310,0	269366,0	+1055,9	100,4
цукор і кондитерські вироби з цукру	366878,1	254389,7	-112488,4	69,3
їстівні плоди та горіхи	228564,1	260112,2	+31548,1	113,8
алкогольні і безалкогольні напої та оцет	229841,7	210822,0	-19019,7	91,7
какао та продукти з нього	204076,5	204586,8	+510,3	100,3
овочі	235682,7	184515,0	-51167,7	78,3
продукція борошно-круп'яної промисловості	175811,2	202099,4	+26288,2	115,1
різні харчові продукти	131984,3	142677,8	+10693,4	108,1
продукти переробки овочів	172289,8	191558,1	+19568,3	111,4
рослинні матеріали для виготовлення	33701,9	52233,1	+18531,2	155,0
живі тварини	45786,6	62547,7	+16761,2	136,6
риби і ракоподібні	24981,4	33637,5	+8656,0	134,6
продукти з м'яса, риби	21747,0	22842,6	+1095,6	105,0
інші продукти тваринного походження	12940,6	15058,3	+2117,7	116,4
кава, чай	12059,2	11709,0	-350,3	97,1
живі дерева та інші рослини	4442,8	6479,7	+2036,9	145,8
шелак природний	1090,7	818,5	-272,2	75

Джерело: складено авторами за даними [10]

ного сектору. Так, за результатами 2019 року 9905 вітчизняних підприємств експортували аграрну продукцію та готові продукти харчування, напої (табл. 4).

Вивчення кількісної представленості компаній у відповідних товарних групах (1–24 згідно з УКТЗЕД) дозволяє констатувати, що найбільше підприємств експортують: зернові, злаки; насіння олійних культур; молочну продукцію, яйця та мед; води натуральні, мінеральні; залишки та відходи харчової промисловості.

За попередніми підсумками 2020 року кількість компаній, що експортують аграрну сировину та продукти харчування до ЄС, зросла до понад 14 тисяч.

Одним із найважливіших етапів управління експортною діяльністю підприємств аграрного сектору є вибір перспективного ринку збуту. Сучасні практики пропонують для експортоорієнтованих підприємств готові кейси з оцінки перспектив експорту з урахуванням експортного потенціалу вітчизняних виробників, попиту на визначену групу продукції, в тому числі українського походження, рівня тарифного захисту, купівельної спроможності, геополітичних факторів, наявності угод про співпрацю, відповідності релігійним та культурним особливостям країни імпорту.

Географічна структура експорту вітчизняних аграріїв та підприємств харчової промисловості наведена на рис. 2. Лідерами за обсягами імпорту української агросировини та агропродукції є країни Азії (43,7%), Європейського Союзу (33,1%), Африки (15,1%).

Рис. 2. Географічна структура аграрного експорту, 2019 рік

За попередніми даними (11 місяців 2020 року) структура географічного розподілу вітчизняного експорту товарів (групи 1-24 УКТЗЕД) залишиться без суттєвих змін, із поступовим зростанням частки Азії в імпорті українського продовольства.

Серед імпортерів українських агросировини та агропродукції доречно відзначити:

- м'яса та м'ясопродуктів – Нідерланди, Словаччину, Саудівську Аравію, Білорусь, Ірак;
- яєць та яєчних продуктів – ОАЕ, Саудівську Аравію, Латвію, Ліберію, Катар;
- соняшникової олії – Індію, Китай, Нідерланди.

Беззаперечним лідером за обсягами імпорту вітчизняної продукції АПК стає Китай, котрий купує 28,3% експортованої українськими виробниками кукурудзи

Таблиця 4

Підприємства-експортери товарів агросектору та харчової промисловості

код УКТЗЕД	товар	кількість підприємств-експортерів
01	живі тварини	509
02	м'ясо та субпродукти	312
03	риби, ракоподібні, молюски	139
04	молочна продукція, яйця, мед	710
05	харчові продукти тваринного походження	342
06	живі і цибулинні рослини	94
07	овочі, рослини та коренеплоди	631
08	плоди, горіхи та цедри	637
09	кава, чай, мате та прянощі	481
10	зернові, злаки	802
11	продукція борошно-круп'яної промисловості	382
12	насіння олійних культур	864
13	шелак, камеді, смоли	73
14	матеріали рослинного походження	23
15	олія	437
16	вироби із м'яса, риби, молюсків та інших	356
17	цукор	236
18	какао-боби, продукти з нього, шоколад	198
19	вироби з зерна і хлібних злаків	440
20	продукти переробки овочів, плодів	629
21	різні інші харчові продукти	353
22	води натуральні та мінеральні	532
23	залишки та відходи харчової промисловості	694
24	тютюн та вироби з нього	31
1–24	агропродукція та готові харчові продукти та напої	9905

Джерело: складено авторами за даними [10]

(на 1,4 млрд дол. США); 40,9% шроту соняшника (481,7 млн дол. США); ячменю – 53,5% (469,7 млн дол. США), 59% олії ріпакової (67,8 млн дол. США); 27,9% експорту м'яса ВРХ (21,9 млн дол. США) [11]. Перспективними, з огляду на початок дії зовнішньоторговельних угод, залишаються ринки Великої Британії та Ізраїлю.

Серед потужних вітчизняних експортерів доречно відзначити: лідерів з експорту зернових – «Нібулон», «Кернел», «Державну продовольчу зернову компанію»; найбільших експортерів м'яса птиці – «Миронівський хлібопродукт», Птахокомплекс «Дніпровський»; найпотужніших експортерів яєць та яєчних продуктів Агрохолдинг «Авангард», ТОВ «Ясенвіт», група компаній «Інтер-Запоріжжя».

Серед найбільших здобутків вітчизняних експортерів у 2019 році – вихід виробників м'яса птиці на ринок Японії [12], вітчизняних молокопереробних під-

приємств, 35 з яких отримали підтвердження відповідності вимогам Королівства Саудівська Аравія [13]. За підсумками 2020 року вітчизняні компанії-експортери здійснили поставки аграрної сировини та продукції до понад 190 країн світу.

Висновки. Наголошуючи на успіхах менеджменту у питанні географічної диверсифікації потоків вітчизняного експорту, доречно актуалізувати увагу на поглибленні проблеми вузької товарної спеціалізації, зокрема значній частці сировинного експорту. Управління експортною діяльністю підприємств аграрного сектору та харчової промисловості покликане подолати складнощі виходу на зовнішні ринки, розширити географічну диверсифікацію в контексті реалізації зовнішньоторговельних угод, поглибити товарну структуру за рахунок збільшення частки готових продуктів харчування з більшою доданою вартістю.

Список використаних джерел:

1. Експортна стратегія України. 2016 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1017-2017-%D1%80#n13> (дата звернення: 15.01.2020)
2. Україна не обмежуватиме й не заборонятиме експорт продуктів харчування для гуманітарних цілей Всесвітньої продовольчої програми ООН. URL: <https://agropolit.com/news/19430-ukrayina-ne-obmejuvatime-y-ne-zaboronyatime-eksport-produktiv-harchuvannya-dlya-gumanitarnih-tsiley-vsesvitnoyi-prodovolchoyi-programi-onn> (дата звернення: 20.01.2021)
3. Мазаракі А.А., Мельник Т.М. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності: навчальний посібник. Київ: Київ. нац.торг-екон.ун-т, 2012. 824 с.
4. Марченко В.М., Нечаєв О.Л. Сучасні торговельні бар'єри входу на зовнішні ринки. *Бізнес Інформ*. 2019. № 7 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2019_7_5. (дата звернення: 09.09.2020)
5. Формування глобального і регіонального ринків сільськогосподарської сировини та продовольства: монографія / [Ю. О. Лупенко, М. І. Пугачов, Б. В. Духницький та ін.]; за ред. Ю. О. Лупенка, М. І. Пугачова. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2015. 320 с.
6. Шубравська О.В. Розвиток агропродовольчого виробництва України: завдання і виклики. *Економіка АПК*. 2016. № 4 URL: <http://eapk.org.ua/contents/2016/04/5> (дата звернення: 22.09.2020)
7. «Про зовнішньоекономічну діяльність»: Закон України від 1991 року. Редакція від 15.08.2020 № 959-XII / Верховна Рада України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text> (дата звернення: 26.11.2020)
8. World Trade Statistical Review 2020 URL: www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2020_e/wts2020_e.pdf (дата звернення: 26.11.2020)
9. Зовнішня торгівля України. Ukraine's foreign trade: статистичний збірник, 2020 URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/06/Zov_torg.pdf (дата звернення: 26.11.2020)
10. Аграрний експорт України – 2018-2020 роки: сировина, харчова продукція, зерно, рослинництво, молочка, тваринництво. URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/843-agrarniy-eksport-ukrayini--2015-2020-roki-sirovina-harchova-produktsiya-zerno-roslinnitstvo-molochka-tvarinnitstvo> (дата звернення: 20.01.2021)
11. ТОП-5 товарів українського експорту аграрної продукції до Китаю URL: <https://landlord.ua/news/top-5-tovariv-ukrainskoho-eksportu-aharnoi-produktsii-do-kytaiu/> (дата звернення: 20.01.2021)
12. Українська курятина з'явиться на полицях в Японії URL: <https://u-food.org/uk/post/ukrainska-kuratina-zavitsa-na-polisah-v-arapii> (дата звернення: 20.01.2021)
13. 35 українських виробників молочної продукції отримали дозвіл на експорт до Саудівської Аравії URL: <https://u-food.org/uk/post/35-ukrainskih-virobnikiv-molocnoi-produkcii-otrimali-dozvil-na-eksport-do-sauidivskoi-aravii> (дата звернення: 20.01.2021)

References:

1. Eksportna strategija Ukrajiny (2016) [Export strategy of Ukraine] Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1017-2017-%D1%80#n13> (accessed 15 January 2020)
2. Ukrajina ne obmezhuvatime j ne zaboronjatime eksport produktiv kharchuvannja dlja ghumanitarnykh cilej Vsesvitnoji prodovolchoji prohramy OON [Ukraine will not restrict or ban the export of food for humanitarian purposes of the UN World Food Program] Available at: <https://agropolit.com/news/19430-ukrayina-ne-obmejuvatime-y-ne-zaboronyatime-eksport-produktiv-harchuvannya-dlya-gumanitarnih-tsiley-vsesvitnoyi-prodovolchoyi-programi-onn> (accessed 20 January 2021)
3. Mazaraki A., Meljnyk T. (2012) Menedzhment zovnishnjoeconomichnoji dijalnosti. [Management of Foreign Economic Activity]. Kyiv. (in Ukrainian)
4. Marchenko V.M., Nechajev O.L. (2019) Suchasni torghoveljni bar'jery vkhodu na zovnishni rynky [Modern trade barriers to entering foreign markets]. *Business Inform*, vol. 7 Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2019_7_5. (accessed 09 September 2020)
5. Lupenko, Yu.O., Pugachov, M.I., Dukhnytskyi, B.V., et al. (2015). Formuvannia globalnogo i regionalnogo rynkiv silskogospodarskoi syrovyny ta prodovolstva: monografiia [Formation of global and regional markets for agricultural raw and food: monograph]. Kyiv: NNTs "IAE" [In Ukrainian].

6. Shubravsjka O.V. (2016) Rozvytok aghroprodovoljchogho vyrobnyctva Ukrainy: zavdannja i vyklyky [Development of agri-food production of Ukraine: tasks and challenges]. *The Economy of Agro-Industrial Complex*. vol. 4. Available at: <http://eapk.org.ua/contents/2016/04/5> (accessed 22 September 2020)
7. Oficijnyj sajt Verxovnoji Rady Ukrainy (1991) Pro zovnishnjoeekonomichnu dijalnistj : Zakon Ukrainy no. 959-XII [Law of Ukraine about Foreign Economic Activity]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text> (accessed 26 November 2020)
8. World Trade Statistical Review 2020 Available at: www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2020_e/wts2020_e.pdf (accessed 26 November 2020)
9. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2020) Zovnishnja torghivlja Ukrainy [Ukraine's foreign trade 2020] Statistical yearbook. Kyiv. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/06/Zov_torg.pdf (accessed 26 November 2020)
10. Aghrarnyj eksport Ukrainy – 2018-2020 roky: syrovyna, kharchova produkcija, zerno, roslynnyctvo, molochka, tvarynnyctvo [Agricultural exports of Ukraine – 2018-2020: raw materials, food products, grain, crop production, milk, live-stock] Available at: <https://agropolit.com/spetsproekty/843-agrarniy-eksport-ukrayini--2015-2020-roki-sirovina-harchova-produktsiya-zerno-roslinnitstvo-molochka-tvarinnitstvo> (accessed 20 January 2021)
11. TOP-5 tovariv ukrajinsjkogho eksportu aghrarnoji produkciji do Kytaju [TOP-5 goods of Ukrainian exports of agricultural products to China] Available at: <https://landlord.ua/news/top-5-tovariv-ukrainskoho-eksportu-ahrarnoi-produktsii-do-kytaiu/> (accessed 20 January 2021)
12. Ukrajinsjka kurjatyna z'javytjsja na polycjakh v Japoniji [Ukrainian chicken will appear on the shelves in Japan] Available at: <https://u-food.org/uk/post/ukrainska-kuratina-zavitsa-na-polica-v-aponii> (accessed 20 January 2021)
13. 35 ukrajinsjkykh vyrobnykiv molochnoji produkciji otrymaly dozvil na eksport do Saudivskoj Araviji [35 Ukrainian dairy producers have received permits to export to Saudi Arabia] Available at: <https://u-food.org/uk/post/35-ukrainskih-virobniv-molocnoi-produkcii-otrimali-dozvil-na-eksport-do-saudivskoi-aravii> (accessed 20 January 2021)